ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA
VOL. XXVII, 14 SECTIO H 1993

Zakład Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolnych
Wydziału Ekonomicznego UMCS

Sylwester DROZD, Grzegorz RYBICKI

Infrastruktura techniczna i społeczna na wsi w opinii mieszkańców (na przykładzie wybranych gmin)

Technical and Social Infrastructure in the Rural Area. Opinions of the Inhabitants as Exemplified by Selected Communes)

Życie gospodarcze na wsi w istocie swej dokonuje się głównie w środowisku przyrodniczym. Dla sprawnego przebiegu procesów produkcyjnych we współczesnym rolnictwie niezbędne jest jednak bogate w strukturze i na określonym stopniu rozwoju otoczenie instytucjonalno-techniczne, zorganizowane przez ludzi. Jest to, najogólniej określając, zbiór odpowiednich urządzeń technicznych, placówek, obiektów i instytucji administracyjno-usługowych, nie stanowiących składowych wyposażenia gospodarstw rolnych, lecz koniecznych lub choćby przydatnych do należytego funkcjonowania procesów gospodarczych. Jest to zespół niezależnych od siebie elementów, różnorodnych przedmiotowo i spełniających w różnorodny, typowy dla każdego sposób, swoje zadania. Niektóre z nich służą nie tylko rolnictwu, ale i pozostałym produkcyjnym działom gospodarki narodowej.

Dla wszystkich tych elementów przyjęto wspólną i ogólną nazwę — infrastruktura.

Elementy infrastruktury o funkcjach gospodarczych nazywane często infrastrukturą techniczną lub ekonomiczną, to m.in.: drogi, koleje, sieć transportu, punkty zbytu i zaopatrzenia, banki, system łączności, energetyczny itp. Infrastruktura społeczna obejmuje natomiast ogół podstawowych placówek, urządzeń, obiektów i instytucji, nieodzownych do istnienia, funkcjonowania i reprodukcji fizycznej, rozwoju zawodowego i kulturalnego społeczeństwa jako całości, jak też zapewniających lub umożliwiających osiągnięcie właściwej jakości życia ludzkiego, np. szkoły, szpitale, ośrodki zdrowia, ośrodki kultury i rozrywki itp. Różnorodność i odmienność zadań realizowanych przez poszczególne elementy infrastruk-

tury powoduje, że trudno jest raczej mówić o zdecydowanej hierarchii tych elementów. Poszczególne z nich powstawały i rozwijały się w dziejach człowieka w miarę jak zaistniały ku temu potrzeby i możliwości ich zrealizowania. Oczywiście obserwuje się ciągłe udoskonalanie składowych infrastruktury.

Częstotliwość lub skala natężenia występowania elementów infrastruktury w znacznej mierze uzależnione były dotychczas od skupienia ludności na danym terenie. Stąd np. rozpatrując zagadnienie rozmieszczenia elementów infrastruktury głównie społecznej, w rozróżnieniu miasto— wieś, zdecydowaie lepiej kształtują się odpowiednie wskaźniki w tych pierwszych. Z wielu powodów wieś bywa zwykle gorzej i z pewnym opóźnieniem w porównaniu z miastem wyposażana w infrastrukturę.

Ponadto wyposażenie obszarów wiejskich, „kraju za miastem", w poszczególne elementy jest też z wielu względów zróżnicowane w ujęciu przestrzennym. Różnie zazwyczaj kształtuje się także łączny stan infrastruktury. W Polsce dotychczas na ogół lepiej wyposażone w infrastrukturę są północ i zachód kraju, chociaż na przykład w szkoły — regiony południowe, a w ośrodki zdrowia i przychodnie — regiony północno-wschodnie.[1]

Specyficznym obszarem wiejskim jest wschodnia część Polski. Tu też wyróżnia się on w zasadzie niczym w sposób korzystny na tle kraju, bądź pozostałych regionów, jeśli idzie o infrastrukturę. To w tym właśnie regionie leży znaczna część tzw. ściany wschodniej, terenów wiejskich naprawdę wyludnionych. Trudno jednoznacznie ustalić główną, czy też wszystkie przyczyny tego stanu rzeczy, lecz przyznać trzeba, iż wyposażenie w elementy infrastruktury jest tu co najmniej skromne. Pozostająca tu ludność ma swoje wyobrażenia o potrzebach w zakresie wyposażenia w infrastrukturę. Obraz tych potrzeb ustalony w opiniach mieszkańców wyraża ich wizję wyposażenia w infrastrukturę.[2] Jednocześnie ukazuje jej aktualny stan oraz wskazuje zmiany, jakie zaistniały w ostatnim czasie — generalnie opinia dotyczyła niektórych elementów infrastruktury oraz wybranych problemów, jakie związane są z funkcjonowaniem tej infrastruktury.

---

[1] Por.: *Wyposażenie miast i wsi w podstawowe placówki i urządzenia.* GUS, Warszawa 1989, s. XXXIX.

[2] Podstawą opracowania są wyniki uzyskane z badań ankietowych przeprowadzonych w 1991 r. w wybranych gminach czterech województw makroregionu środkowo-wschodniego (po 4 gminy w każdym województwie) w tym w woj. bialskopodlaskim: Hanna, Janów Podlaski, Kąkolewnica Wschodnia, Sławatycze, w woj. chełmskim: Dubienka, Rejowiec, Siedliszcze, Wola Uhruska, w woj. lubelskim: Garbów, Konopnica, Nowodwór, Ostrówek; w woj. zamojskim: Dołhobyczów, Horodło, Izbica, Werbkowice. Łącznie zgromadzono 160 ankiet.

Jedno z pierwszych zagadnień poruszonych w ankiecie dotyczyło warunków komunikacyjnych. Większość ankietowanych mieszkańców wsi miała możliwość korzystania z komunikacji PKS (78,1%). 35,6% badanych podkreśliło fakt zmniejszenia częstotliwości autobusów PKS, co w istotnym stopniu utrudnia kontaktowanie się z innymi miejscowościami, zwłaszcza z ośrodkami gminy jak również z pobliskimi miastami. W badanej zbiorowości niewielki odsetek (10,0%) mógł korzystać z komunikacji PKP.

Zmiany zachodzące w rolnictwie w zakresie funkcjonowania usług produkcyjnych były powodem zadania pytań dotyczących tej problematyki. Pierwsze pytanie brzmiało: czy w tym roku łatwiej, trudniej, czy tak samo można uzyskać usługę mechanizacyjną? Jeśli chodzi o usługi kółka rolniczego to 48,7% twierdziło, że łatwiej, 19,4% trudniej, zaś 31,0% nie widziało różnicy. Podobny rozkład odpowiedzi był w przypadku możliwości korzystania z usług prywatnych, o co pytaliśmy w następnej kolejności. 38,1% badanych zauważyło zmniejszenie liczby traktorów i maszyn w swoich kółkach rolniczych. Blisko połowa (43,1%) nie widzi zmian w tym zakresie, zaś zaledwie 12,5% podaje, że nastąpił wzrost liczby tych środków. Dane te ilustrują pewne tendencje, jakie obserwujemy w zakresie usług mechanizacyjnych. Z jednej strony łatwiej jest skorzystać z takich usług, co niewątpliwie związane jest w dużym stopniu z ich ceną, z drugiej zaś sezreg kółek rolniczych pozbywa się sprzętu i ogranicza swoją dizałalność, co ma również podłoże ekonomiczne.

Oprócz usług typowo produkcyjnych, na warunki życia mieszkańców obszarów wiejskich wpływa dostęp do tzw. usług rzemieślniczych. W tym względzie panuje powszechny pogląd o głębokim niedorozwoju. W badaniach interesowało nas, jakie warsztaty i zakłady usługowe występują na wsi i jakie zmiany zachodzą w tej dziedzinie. Ponad połowa respondentów (52,8%) stwierdziła, że w ich miejscowościach nie znajdują się żadne warsztaty i zakłady usługowe. Spośród mieszkańców wsi, w których takie placówki istnieją, zdecydowana większość (77,6%) nie widzi zmian w liczbie tych placówek, 13,2% podała zwiększenie, zaś 9,2% zmniejszenie. Liczby te świadczą o faktycznie złej sytuacji terenów wiejskich w wyposażeniu w zakłady usługowe oraz nie wykazują pozytywnych zmian. Jeśli chodzi o rodzaje zakładów usługowych występujących w badanych rejonach to sytuacja kształtowała się następująco. Najczęściej respondenci wymieniali: zakład ślusarski i kowalski — 18,1%, zakład stolarski — 17,4%, motoryzacyjny — 6,2%, murarski — 5,9%, krawiecki — 5,0%, betoniarski — 4,4%, fryzjerski — 3,7%. Pozostałe zakłady takie jak: szklarski, radiowo-telewizyjny, naprawy sprzętu zmechanizowanego gospodarstwa domowego, malarski, szewski, fotograficzny, blacharski wymieniane były jednostkowo. Dane te potwierdzają bardzo małe możli-

wości mieszkańców wsi, co do rodzaju usług, z jakich mogą korzystać w pobliżu miejsca zamieszkania.

Dla właściwego funkcjonowania gospodarstw rolnych muszą one mieć możliwość zaopatrzenia się w wiele różnorodnych środków produkcji. Pytaliśmy o ocenę zaopatrzenia w najważniejsze z tych środków. Odpowiedzi w tej kwestii kształtowały się następująco. Zaopatrzenie w nawozy 11,9% uznało za dobre, 77,5% za słabe, a 10,6% udzieliło odpowiedzi nie wiem. Zaopatrzenie w środki ochrony roślin 19,4% respondentów oceniło dobrze, 63,1% słabo, 17,5% nie dało oceny. Zaopatrzenie w węgiel: 27,5% — dobre, 62,5% — słabe, 10,0% — nie wiem. Zaopatrzenie w pasze: 28,1% — dobre, 51,9% — słabe, 20,0% — nie wiem. Zaopatrzenie w maszyny i narzędzia: 50,0% — dobre, 33,1% — słabe, 16,9% — nie wiem. Z tych opinii wyraźnie wynika, że sytuacja w zakresie zaopatrzenia w podstawowe środki produkcji nie przedstawiała się prawidłowo. Trzeba podkreślić, że badania te były prowadzone w okresie, kiedy powszechnie uważano, że zaopatrzenie rynku w te środki było dobre. Świadczy to, że konkretne rejony mogły w tym względzie mieć odmienne zdanie, wynikające z rzeczywistej oceny sytuacji.

Kolejny problem, z którym zwróciliśmy się do naszych respondentów to skup produktów rolnych. Przede wszystkim interesowała nas opinia, czy rolnicy mają trudności ze zbytem swoich produktów. Okazało się, że ogromna większość (89,4%) miała takie trudności. Do najważniejszych przyczyn tych trudności ankietowani zaliczyli: brak odbiorców — 68,1%, ograniczenia w skupie — 11,9%. Wyniki te potwierdzają dość powszechne przekonanie z tego okresu o dużych trudnościach związanych ze zbytem płodów rolnych, zwłaszcza niektórych. Z artykułów, których te trudności dotyczyły, najczęściej wymieniano żywiec wieprzowy, zboża, ziemniaki, wełnę. Interesowało nas również, kto najczęściej jest odbiorcą produktów rolniczych. Jest oczywiste, że tych podmiotów na rynku wiejskim jest dużo, a wynika to po części z różnorodności surowców. Chcieliśmy jednak uzyskać opinie, które instytucje są najbardziej znaczące. Dość znamienne było to, że po gminnych spółdzielniach, które wymienione były w 58,1% ankiet, na drugim miejscu znalazły się prywatne firmy (53,1%). Świadczy to, że prywatny sektor w skupie produktów rolnych rozwija się szybko. Z innych instytucji najczęściej wymieniano: OSM — 16,2%, zakłady mięsne — 15,6%, spółdzielczość ogrodniczo-pszczelarską — 8,1%, POZH — 8,1%.

W ankiecie pytano także o sposoby spędzania wolnego czasu. Otrzymaliśmy następujące odpowiedzi: telewizja — 48,7%, nie mam wolnego czasu — 21,9%, rodzina — 12,5%, kościół — 10,6%, znajomi — 6,9%, nad wodą — 3,1%, radio — 2,5%, gazety — 2,5%, spacer — 1,2%, kino — 0,6%. Analiza tych liczb jest bardzo wymowna.

Następne pytania dotyczyły obiektów, jakie zostały w ostatnim okresie oddane do użytku bądź zlikwidowane. Wśród nowych obiektów najczęściej wymieniano sklep. Jednostkowo pojawiły się takie obiekty, jak dom kultury, kaplica, stadion, remiza, szkoła, świetlica. Jednocześnie obserwuje się niestety likwidowanie niektórych, istotnych placówek. Respondenci podawali takie przykłady, na szczęście były one jednostkowe. Likwidowane obiekty to: sklepy, dom kultury, kiosk, klub, lecznica.

W kolejnym pytaniu chcieliśmy się dowiedzieć o placówki i urządzenia, których brak utrudnia mieszkańcom życie. Rozkład odpowiedzi był następujący: wodociąg — 34,4%, telefon — 26,2%, zakłady przetwórcze — 25,0%, zakłady usługowe — 10,0%, drogi — 9,4%.

Końcowe pytania dotyczyły oceny funkcjonowania ważniejszych dziedzin decydujących o warunkach życia i pracy. Jeśli chodzi o obsługę produkcyjną rolnictwa to 2,5% ankietowanych dostrzega poprawę, 62,5% uważa, że się pogorszyło, 29,4% nie dostrzega zmian, zaś 5,6% udzieliło odpowiedzi nie wiem. Oświata, kultura i sport zostały ocenione następująco: 12,5% — poprawa, 31,2% — pogorszenie, 56,2% — bez zmian. Odnośnie do ochrony zdrowia opinia ankietowanych była taka: 6,9% — poprawa, 41,2% — pogorszenie, 51,0% — bez zmian. Ocena usług dla ludności kształtowała się następująco: 57,5% — poprawa, 14,4% — pogorszenie, 28,1% — bez zmian. Chociaż pytania te postawione były bardzo ogólnie, to jednak i taki osąd świadczy o tym, jak postrzegane są te przemiany

Ostatnie pytanie ankiety dotyczyło opinii mieszkańców, co ich zdaniem należy zrobić, aby poprawić obsługę produkcyjną rolnictwa i warunki życia ludności wiejskiej? Odpowiedzi kształtowały się następująco: poprawa skupu — 33,1%, poprawa opłacalności — 27,5%, zaopatrzenie w wodę — 15,6%, niskie oprocentowanie kredytów — 14,4%, telefonizacja — 13,7%, rozwój lokalnego przetwórstwa rolno-spożywczego — 8,7%, drogi — 6,9%, gazyfikacja — 5,0%, placówki kultury — 3,7%.

Tak przedstawiają się wyniki badań przeprowadzonych w kilku gminach. Chociaż stosunkowo skąpy materiał nie pozwala na generalizowanie, to opinie te stanowią swoistą ilustrację sytuacji terenów wiejskich w zakresie infrastruktury.

Jest oczywiste, że polska wieś odbiega znacznie od miasta w zakresie wyposażenia w infrastrukturę, a zwłaszcza w jej elementy podstawowe, jak zaopatrzenie w wodę i gaz, telefony, dobrej jakości drogi itp. Powoduje to niezadowolenie ludności rolniczej, przyczyniać się może do spadku produkcji, zmniejszenia dochodów i w konsekwencji do dalszej, nie zawsze korzystnej migracji ludności ze wsi. Mimo nie najlepszej sytuacji gospodarczej Polski, rozwój infrastruktury terenów wiejskich należy uznać za jeden z czołowych warunków mogących uatrakcyjnić pozostawanie młodzieży na wsi. Zarówno warunki pracy, jak i życia muszą tu

ulec znacznej poprawie. Koszty poprawy tych warunków wieś w dużej mierze wzięłaby na siebie. Należy tylko zająć się zorganizowaniem realizacji poszczególnych potrzeb mieszkańców wsi. Uważamy, że zagadnienia wyposażenia i funkcjonowania infrastruktury technicznej i społecznej na wsi oraz problematyki dostosowania ich działalności do zmieniających się i rosnących potrzeb społecznych nie należy odkładać.

SUMMARY

The paper presents a report of the poll concerning the opinions held by village inhabitants on the chosen elements of technical and social infrastructure. These studies were carried out in selected communes of the central-eastern macroregion. The basic issues dealt with in the poll included the following: communications, production services, craftsmen's services, supply of production means, purchase of agricultural products, functioning of the basic cultural and educational institutions and technical facilities.

These soundings were supposed to point to the needs of village inhabitants in the sphere of production services in agriculture and the conditions of living in the rural area. A number of results achieved in these studies prove the existence of considerable needs of the village inhabitants in the field of the functioning of infrastructure.